

MŰHELY

Az európai névföldrajzi kutatások és digitális névadatbázisok az online térben

Nemzetközi kitekintés*

1. Témák és kiindulópontok. Bár a magyar tulajdonnevek vizsgálata hangsúlyosan magyarságtudományi terület, eszközrendszerének, módszertani alapvetéseinek, elméleti háttérének kialakításában nem nélkülözheti a folyamatos párbeszédet a nemzetközi kutatási eredményekkel. Ennek szellemében íródott a nemzetközi névföldrajzi kutatások fő irányairól, kérdéseiről, eredményeiről szóló, a magyar névkutatás, névföldrajz szemszögéből megfogalmazott jelen áttekintés. Aktualitását, apropóját az adja, hogy a Mainzi Tudományos és Irodalmi Akadémia 2018 szeptemberében Namengeographie címmel tudományos tanácskozást rendezett, amelyen magam is részt vehettem.¹

Ebben az írásban reménytelen vállalkozás lenne akár csak a nagy európai nyelvek valamennyi ide tartozó kutatását összefoglalni. Ehelyett a témához kapcsolódó nyilvános európai adatbázisok átböngészésével olyan mozaikokat kívánok fölillantani, amelyek jól illusztrálják a névföldrajz legfrissebb törekvéseit, főként a digitalizáció hatását és lehetőségeit, amelyeket feltétlenül érdemes figyelemmel kísérniük a magyar kutatóknak névföldrajzi témájú vizsgálataik során. Áttekintésem főbb csomópontjai a következők: a digitális, online személy- és helynévadatbázisok Európában (a tudományos kutatás és a laikus érdeklődés szolgálatában); a német családnévadatbázis és névföldrajzi vetületei; magyar névföldrajzi adatbázisok az online térben.

2. Digitális, online névadatbázisok Európában. Bár a névföldrajzi gondolat gyökerei már sok évtizedre nyúlnak vissza, alighanem kijelenthetjük, hogy a névadattárak digitális kiépítése, kezelése, számítógépes térképes alkalmazásokkal való összekapcsolása az 1990-es,

* Készült az Információs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-19-4 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának, az ELTE Bölcsészettudományi Kara Tématerületi Kiválósági Programjának és az MTA Bolyai János Kutatási Ösztöndíjának támogatásával.

¹ A konferencián számos aktuális, főként a német nyelvterületre vonatkozó névföldrajzi témájú előadást hallgathattam meg a témakör elismert kutatóitól (DAMARIS NÜBLING, KONRAD KUNZE stb.). A konferencia változatos témáiról (a családnévföldrajz etimológiai összefüggései, a keresztnévválasztás területi megoszlásának szociokulturális háttere, a helynévföldrajz nyelvtörténeti jelentősége, a névhasználat grammatikai összefüggéseinek térbeli vizsgálata stb.) egyelőre az absztraktokból (http://www.namenforschung.net/fileadmin/user_upload/namenforschung_net/Abstractguide.pdf) tájékozódhatunk; az előadásokból készülő tanulmánykötet várhatóan 2020-ban jelenik meg.

2000-es évektől jelentősen föllendítette az efféle kutatásokat, és a névföldrajz mára ki-mondottan termékeny névtani területté vált (a nemzetközi eredmények korábbi összefogla-lásaira l. VÖRÖS 2010a, 2010b; N. FODOR – F. LÁNCZ 2011, 2014; FARKAS 2015). Ebben a tanulmányban nincs mód a névföldrajz részletes definiálására, határainak megvonására (l. az elmúlt évek magyarországi irodalmából: N. FODOR 2014, 2016; VÖRÖS 2017; SZABÓ 2018), terminológiai kérdéseinek számbavételére. Arról azonban feltétlenül érdemes szót ejteni, hogy a személy- és helynévadatbázisok létrehozása, térbeli ábrázolásra is képes online felületek létrehozása a szó szoros értelmében vett alkalmazott terület, vagyis a névkutatás sokat emlegetett interdiszciplináris és gyakorlati jellegének egyik legjobb kifejezője: gondoljunk csak a családnévátlaszok történeti, illetve a helynévföldrajzi munkák földrajztudományi vetületeire, továbbá a nyelv- és névhasználó közösségek azon igényére, hogy jobban megismerhessék saját neveiket, illetve környezetük név-anyagát.

Fontos leszögeznünk, hogy már egy vázlatos áttekintés után is feltűnő különbséget ta-paszthatunk a névfajták tekintetében. Az európai névadatbázisok, névatlaszok között a családnévekre vonatkozó gyűjtemények túlsúlyát érzékelhetjük: jóval több személynév-földrajzi adattár és atlasz érhető el, mint helynévföldrajzi munka. Ez a különbség minden bizonnyal éppen az alkalmazott, illetve elméleti jelleggel és a személynév- és helynév-rendszer különböző sajátosságaival függ össze. Családnévekre vonatkozó internetes adat-tár, térképes kereső szinte minden nagyobb európai nyelvre, országra vonatkozóan létezik (számuk az elmúlt másfél évtizedben szaporodott föl); ehhez minden bizonnyal a techno-lógiai lehetőségek fejlődésén túl a genealógiával, családtörténettel kapcsolatos általános, nem feltétlenül tudományos érdeklődés felfutása is hozzájárult.

2.1. Online családnévadatbázisok térképes megjelenítéssel. A legtöbb európai or-szágból találunk családnévek földrajzi megoszlását bemutató adatbázisokat, honlapokat; feltöltöttségük, adatgazdagságuk, kezelésük azonban különböző. Ilyen a történeti adatokat is tartalmazó francia Geopatronym³ és a Filae családnévportál,⁴ amely etimológiai ma-gyarzatokkal is szolgál. Az olasz családnévekről a GENS⁵ térképes adatbázisából (bő-vebben l. FÁBIÁN 2010), illetve a számos történeti-etimológiai információval szolgáló Cognomix⁶ oldalról tájékozódhatunk, amely régiós, megyei és települési bontásban is mu-tatja a nevek előfordulási adatait. Az angol Ancestry honlapja⁷ családtörténeti, etimológiai információkkal is szolgál, és a név gyakoriságát az angol nyelvterület több részén (USA, Anglia és Wales, Kanada, Skócia) is ábrázolja. A nyelvi-történeti kapcsolódásokat is fel-tüntető holland családnévadatbank⁸ az 1947-es és 2007-es adatokat mutatja gyakorisági térképeken, a jelenkori adatokat használó belga családnévkereső⁹ viszont csak az abszolút és relatív gyakoriság megjelenítésére szorítkozik.

³ <http://www.geopatronym.com/>

⁴ <https://www.filae.com/nom-de-famille/>

⁵ <http://www.gens.info/italia/it/turismo-viaggi-e-tradizioni-italia>

⁶ <https://www.cognomix.it/>

⁷ <https://www.ancestry.com/learn/facts>

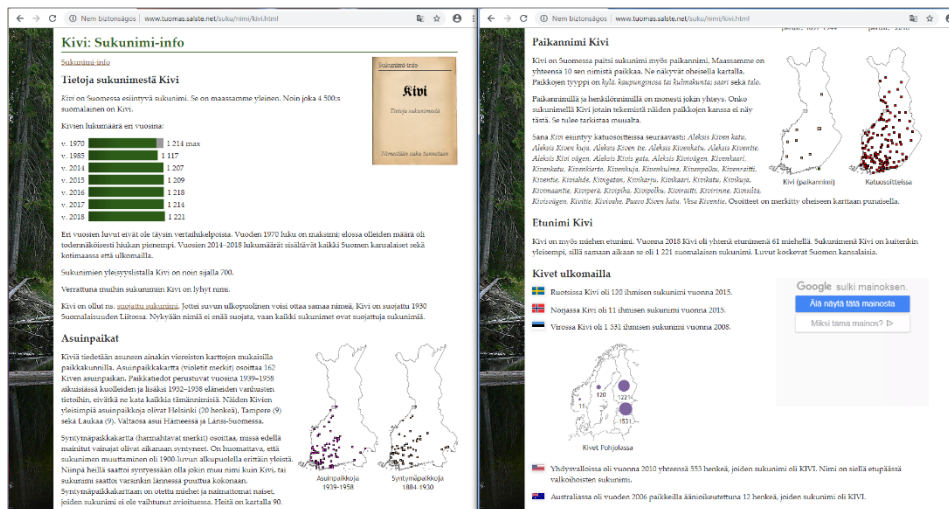
⁸ <https://www.cbgfamilienamen.nl/nfb/>

⁹ <https://familienaam.be/>

A többnyire az elmúlt évtizedben létrejött közép-európai adatbázisok közül érdemes kiemelni a horvát Acta Croatia¹⁰ oldalát, amely a térképes megjelenítésen túl utal a keresett név külföldi előfordulásaira és történeti adataira is. A romániai Harta numelor românești¹¹ pusztán a néviselők számának térképes ábrázolására szorítkozik. Egy cseh honlap¹² a hivatalos cseh statisztikai adatok alapján mutatja egy-egy családnév relatív gyakoriságát és előfordulásainak számát (a szerkesztők jelzik, hogy a GDPR-rendeletek miatt az adatok 2017-től nem frissülnek). Egy lengyel oldal¹³ településekre lebontva ábrázolja az egyes családnévek gyakoriságát, egy ausztriai névföldrajzi honlapon¹⁴ pedig az osztrák családnevek abszolút és relatív gyakoriságáról készíthetünk látványos térképeket.

Egy speciális német adatbázis¹⁵ segítségével az 1890-es (az első világháborúban elesettek listái alapján, születési évük átlagát véve) és az 1996-os (a telefonkönyvek alapján megállapítható) családnévmelegoszlást tanulmányozhatjuk a térképeken egymással összevetve – szemléletesen tükrözve az időközben lezajlott történelmi események okozta társadalmi változásokat. Meg kell említenünk a 2002-es telefonkönyvi adatokból dolgozó, rendkívül látványos német Geogen oldalt is.¹⁶

1. ábra: A finn sukunimi-info felülete

¹⁰ <https://actacroatica.com/en/search?surname=True>

¹¹ <https://www.hartanumeromanesti.eu/>

¹² <http://www.kdejsme.cz/>

¹³ <https://nazwiska-polskie.pl/>

¹⁴ <https://namenskarten.lima-city.at/>

¹⁵ <https://nvk.genealogy.net/map>

¹⁶ <https://geogen.stoepel.net/>

Több szempontból is figyelemre méltó az a finn honlap, amely nem egy nyelvész kutatócsoport, hanem egy szoftverfejlesztő, Tuomas Salste munkáját dicséri.¹⁷ Ahogy a mellékelt kivágaton látszik (1. ábra), az adatbázis a földrajzi elterjedésen és gyakoriságon túl számos információval szolgál, például a szó keresztnévi és helynévi funkciójáról, vagy éppen Finnországon kívüli megjelenéseiről.

2.2. Digitális névadatbázisok korlátozott hozzáféréssel. Annak ellenére, hogy a tudományos eredmények publikálásában napjainkra egyre inkább a nyílt hozzáférés válik uralkodó követelménnyé, egyes projektek sajnálatos módon csak korlátozottan, offline adathordozókon, illetve jelentős anyagi ráfordítással érhetőek el. Jó példa erre Nagy-Britannia, amelynek két meghatározó, monumentális családnévadatbázisát BÖLCSKEI ANDREA is részletesen bemutatta egy tanulmányában (2015). STEVE ARCHER szoftverei (köztük az 1881-es népszámlálási adatok alapján készült 19. századi brit családnévatlasz és -kereső) CD-n vásárolhatók meg;¹⁸ a FaNUK adattára, vagyis az Egyesült Királyságban ma használatos családnevek szótári magyarázata (korábbi szótárak, névgyűjtemények adatai alapján) szintén nem érhető el ingyenesen, de könyv és elektronikus formában is megvásárolható.

2.3. A német családnévatlasz és digitális családnévszótár projektje. A németországi kutatások idevágó eredményeit érdemes részletesen is áttekintenünk. Az elmúlt másfél évtizedben valósult meg a Deutschen Forschungsgemeinschaft támogatásával a Mainzi Johannes Gutenberg Egyetem és a Freiburgi Albert Ludwig Egyetem összefogásában a mainzi akadémián a német családnévatlasz-projekt (DFA), amely 2009–2018 között 6 + 1 kötetben jelent meg (KONRAD KUNZE és DAMARIS NÜBLING főszerkesztésével). Adatait 2005-ig gyűjtötték, elsősorban telefonkönyvek alapján. A kiadvány 1–3. kötete a hangtani, illetve grammatikai alapú változatokat, vagyis magánhangzós jelenségek (*Müller/Möller/Miller*), mássalhangzós jelenségek (*Ritter/Ridder*) és morfológiai jelenségek (*Merkel/Merkle, Merklin*) nevekbeli földrajzi megoszlását ábrázolja. A 4–6. kötet lexikai változatok szerint ábrázolja a névelőfordulásokat: származási helyre vonatkozó nevek, foglalkozásnévi és tulajdonságra utaló nevek, valamint keresztnévi eredetű nevek csoportosításban. A szerkesztők szándéka szerint a DFA elsősorban névtani-nyelvtörténeti forrásként szolgál, másodsorban segédtudományi adattárként igyekszik szolgálni a legkülönbözőbb diszciplínákat, így a helytörténeti kutatásokat, a migráció-, mentalitás-, társadalom- és vallástörténetet.

A lezárult családnévatlasz-projektet 2012-től egy új, grandiózus vállalkozás követi Németországi digitális családnévszótár (DFD) címmel – szintén a mainzi akadémián, a Gutenberg Egyetemmel és a darmstadti műszaki egyetemmel együttműködésben. Ebben a munkában, amely előreláthatólag 2035-ig tart majd, a kutatócsoport feltérképezi és rögzíti, valamint nyelvi és nyelvöldrajzi szempontból fel is dolgozza a teljes németországi élő családnévállományt, és a kutatás eredményeit digitálisan is elérhetővé teszi.

A munkacsoport elsőként a Németországban jelenleg használatban lévő családneveket vette lexikográfiai szempontok alapján jegyzékbe (beleértve természetesen az idegen eredetűeket is). A Deutsche Telekom 2005-ös adatbázisa szerint jelenleg Németországban

¹⁷ <https://www.tuomas.salste.net/suku/nimi/index-lista.html>

¹⁸ <http://www.archersoftware.co.uk/>

kb. 850 000 különböző családnévet használnak. A korábbi kutatásokban ezt a számot jócskán alábecsülték: a korábbi családnévlexikonok mindössze kb. 70 000 családnévet gyűjtöttek össze. A DFD minden családnévet legalább 10 telefonos elérhetőség alapján vesz jegyzékbe; jelenleg egy kb. 200 000 családnévből álló alapgűjteményt tartalmaz. A szócikkeket az előfordulás gyakorisága szerint csökkenő sorrendben dolgozzák ki (*Müller, Meyer, Schmidt* stb.), a kevésbé gyakori variációkkal párhuzamosan, a változatok szócikkeit utalókkal összekapcsolva (pl. *Meyr, Mayr*). Emellett a címszókat különböző kategóriák alapján is osztályozzák (pl. összekapcsolva kódolnak minden olyan foglalkozásnevet, amely a kovácsmesterséghez kapcsolható: *Schmitt, Faber, Schmiedel* stb.), illetve különböző formai kategóriák szerint is rendszerezik a névadatokat (pl. összetételek: *Messerschmidt, Kleinschmidt, Schmidtmeyer*).

Témánk szempontjából a projekt legfontosabb tulajdonsága, hogy az adatokat térképre is viszik, és a nevek etimológiai magyarázatában – sok esetben a korábbi etimológiák revidálásában – hangsúlyosan figyelembe veszik a nevek földrajzi elterjedéséről szerzett újabb ismereteket.

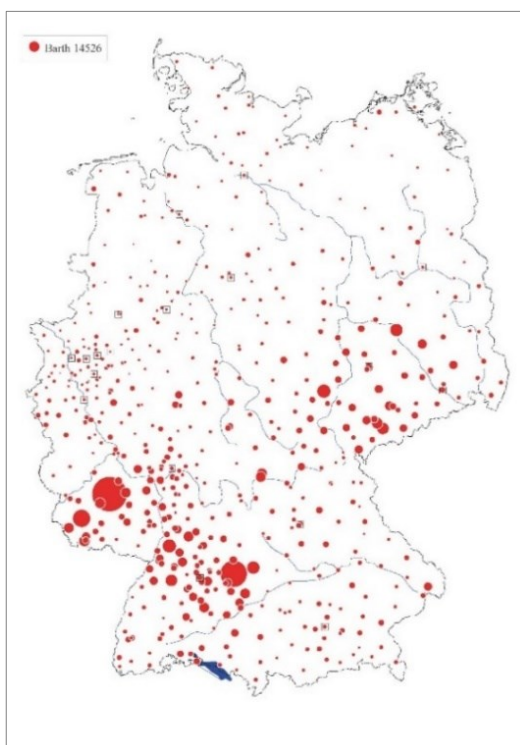
Figyelemreméltó, hogy a szótár adatanyaga már jelenleg is nyilvános¹⁹ (2015 nyara óta érhető el a világhálón) beleértve a nyelvi elemzést, elterjedtségi, gyakorisági adatokat, forrásokat, szakirodalmat stb. Az internetes keresőben gyakorisági listák alapján, illetve egy több szempontú keresőmezőn keresztül juthatunk el a vizsgálandó névig. Az adott névre keresve megkapjuk a név gyakorisági adatait, nyelvi besorolását és a lehetséges etimológiák leírását. A leírás részletezettségére jellemző, hogy megismerhetjük a ritkább vagy kevésbé valószínű magyarázatokat is. A németországi elterjedés térképes megjelenítésén túl kapunk adatokat a környező országokban az adott nevet viselők számáról is. A digitális szócikk ezenkívül közli a kérdéskör irodalmát és a metaadatokat is.

A térképes megjelenítés jó minőségben, kimenthető módon, körcikkes megjelenítéssel ábrázolja a név gyakoriságát az egyes német régiókban. A szótár szerkesztői elemző munkájuk során törekednek a korábbi etimológiák közti ellentmondások föloldására, az eddigi magyarázatok, értelmezések felülvizsgálatára, pontosítására, kibővítésére. Íme néhány jó példa a névföldrajz szerepére az etimológia meghatározásában: a *Fixemer* családnév sem a hivatalos német, sem pedig a tárgyhoz tartozó idegen nyelvű szótárakban nem fordult elő korábban. Gyakoriságának térbeli vizsgálata alapján kitűnt, hogy minden bizonnyal egy származási helyre utaló névről van szó, mely a *Fixem* helységnévből vezethető le (ez francia területen, a Mosel partján, Thionville-től északkeletre található). A másik példa a *Schillo* vezetéknev, amelyet korábban a szorb nyelvből átvett, foglalkozásra utaló családnévként (*šylo* 'ár') írtak le. Azonban ha az ehhez kapcsolódó adatokat a térképre visszük, kiderül, hogy a név szinte kizárólag Saarland területén, illetve Pfalz nyugati részein elterjedt, egészen távol a szorb területektől (Lausitzban). A *Schillo* családnév a területi elterjedést figyelembe véve inkább a francia *Gillot* családnév németesített variációjaként értelmezhető (s végső soron az *Agidius* keresztnévből vezethető le).

Említésre méltó technikai jellemzője az oldalnak még, hogy a szótár adatait xml kóddal rögzítik, és a különféle részfeladatokhoz tartozó szoftverek, modulok összefogására egy saját munkafelületet fejlesztettek ki, Onodi néven.

¹⁹ <http://www.namenforschung.net/dfd/woerterbuch/liste/>

2. ábra: a *Barth* családnév elterjedtségének térképes ábrázolása a Német digitális családnévszótárban

2.4. Helynevek online kereshető adatbázisban és térképeken. Mint már említettem, névtani, nyelvészeti céllal készült, helynevekkel kapcsolatos térképes adatbázis jóval kevesebb létezik, mint családnévi. Ennek nyilvánvaló oka, hogy számtalan gyakorlati célú adatbázis készült élő helynevekből, és a mindennapjainkat helynevekkel teli digitális térképek között éljük. A tudományos céllal készült projektek közül érdemes megemlíteni az ír helyneveket és névelemeket földrajzi megoszlásukkal együtt bemutató látványos helynév-adatbázist,²⁰ valamint a svájci helynévkutatás eredményeit összefoglaló oldalt,²¹ amelyet egy online névadattár is kiegészít. A svájci honlap különféle korábbi kutatások adatait teszi hozzáférhetővé, a georeferált névadatokat kattintható térképfelületen jeleníti meg, és folyamatosan bővülő bibliográfiát vezet a svájci német helynévkutatással kapcsolatos művekről.

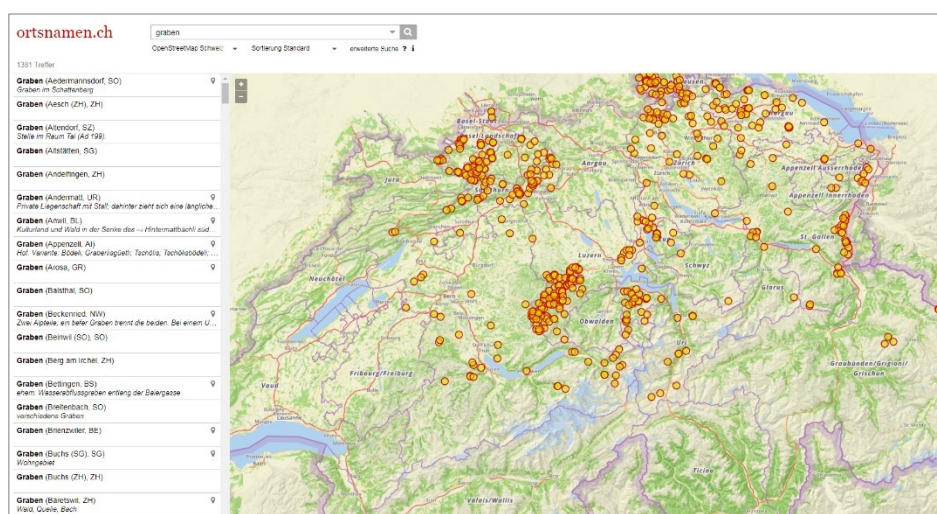
A svájci helynévkutatás online adatbankja a korábbi, kantononként végzett gyűjtések adatait teszi egyben kereshetővé, s interaktív térképeken is ábrázolhatjuk őket (vö. 3. ábra).

²⁰ <https://www.logainm.ie/ga/>

²¹ <https://www.ortsnamen.ch/index.php/de/>

A térképek jelölőire kattintva részletes szócikkeket, magyarázatokat, adatokat olvashatunk az adott névről. A honlap tanúsága szerint az adatbázisnak TOPOterm néven történeti helyneveket tartalmazó változata is készül.

3. ábra: a *Graben* 'árok' földrajzi köznévi elterjedtségének térképes ábrázolása a svájci helynévadatbázisban

3. Magyar névföldrajz az online térben

3.1. Személynévföldrajz. A névföldrajz e területe – ahogy nemzetközi kitekintésben is láttuk – elsősorban a családnevek térbeliségével foglalkozik. A külföldi példák: névatlaszok, digitális térképes felületek általában a telefonkönyvek adataiból merítenek (illetve sok esetben nem közlik világosan adataik forrását). A nagy európai nyelvek esetében találunk kattintható (vagyis interaktív kereső-térképező rendszerrel kiépített) honlapokat ebben a témában, de olyan névadatbázisokat, szótárakat is, amelyek a családnevek gyakoriságát-elterjedtségét statikus atlaszlapokon ábrázolják. A jelenkori magyar családnévanyag feldolgozására hazánkban VÖRÖS FERENC vállalkozott a 2009-es népességnyelvű adatok alapján. 2014-ben megjelent műve, a Kis magyar családnévatalasz a kb. 100 leggyakoribb (10 000 névviselőnél nagyobb számban használt) magyarországi családnév földrajzi megoszlását ábrázolja. A könyv formájú vállalkozás egyik legnagyobb érdeme, hogy világosan jelzi néhány történeti térképlap segítségével, hogy a magyar családnévállomány regionális jegyei (ilyen nagy elemszámú vizsgálat esetén) a migrációs folyamatok ellenére is évszázadokra visszautaló állandóságot mutatnak. A további kutatásokhoz, az adatok ellenőrizhetőségéhez, más adattárakkal való összevethetőségéhez, illetve a szélesebb körű (pl. család-történeti, ismeretterjesztő, oktatási) célokhoz viszont okvetlenül szükség lenne az online közlésre. Optimális esetben egy olyan honlapra, ahol valamennyi névadat kereshető és megjeleníthető a térképen, illetve amelyről a számadatok pontosan leolvashatók.

Nem mehetünk el szó nélkül amellett az objektív tényező mellett, hogy a magyar családneveket viselők jelentős hányada magyarországi lakóhellyel nem rendelkező, határon túli magyar, tehát a teljes névállomány illetően feltárása nem lehetséges csupán a magyar hatóságok adatain keresztül. (Zárójelben jegyzem meg, hogy HAJDÚ MIHÁLY az 1990-es, 2000-es években buzgón gyűjtögette a határon túli magyarlakta területek telefonkönyveit, bár ezek nyilvánvalóan csak áttételekkel és töredékesen alkalmasak efféle adatok egybeállítására.) Költői kérdésem, hogy az elmúlt évtized politikai történései után nyílhat-e valaha alkalom az újonnan állampolgárságot kapott, határon túli magyar népesség névanyagának tudományos vizsgálatára a hatóságok segítségével. Válasz helyett csak arra utalnék, hogy véleményem szerint egy efféle (elképzelt) családnév földrajzi honlap vagy egy átfogóbb névtani honlap földrajzi modulja lenne az a platform, amelyen a leginkább érvényesülne a hasznosság kritériuma: a családkutatás, identitásörzés, nyelv- és történelemoktatás valószínű kincsesbányája lenne, nem csupán néhány érdeklődő virtuális játszótér.

A magyar névviselők jelentős körének határontúliséga is fontos szempont abban a tekintetben, hogy a magyar személynév földrajz számára fölértékelődik a történeti adattárak szerepe. Nemzetközileg is jelentős eredménynek értékelhetjük, hogy ebben a témában több fontos kutatás vált nyilvánossá az elmúlt években: VÖRÖS FERENC 2017-ben megjelent Kárpát-medencei történeti családnév atlasza, amely az 1720-as Conscriptio Regnicolaris adataira támaszkodik, és a kor 176 leggyakoribb családnevének névföldrajzi képét ábrázolja (és a korábban bemutatott kötethez hasonlóan csak könyv formában elérhető), valamint N. FODOR JÁNOS Történeti magyar családnév atlasza, amely az 1715-ös és 1720-as adóösszeírás adataira épül, de azokat a későbbi erdélyi népösszeírások adataival is folyamatosan kiegészíti. Ez utóbbi projekt még nem ért el az atlaszszerű megjelentetésig, viszont online névkeresője²² alkalmas az adatbázisban való keresésre, és a felhasználó a tetszőlegesen kiválasztott nevek-ről névtérképeket is készíthet. A statikus atlaszlapok alatt a honlap közli a keresés számszerű eredményeit is, így az adatsorok ellenőrizhetősége és összevethetősége az interaktív felületekhez közelít. Bár adattára még bővül a projektleírás tanúsága szerint, a honlap jó példa lehet arra, hogy az alapvetően névtani irányultságú kutatás kiváló alapul szolgálhat a humán- és társadalomtudományi ismeretterjesztés és oktatás számára: elég csak a nyelvjárási és etnikai sokszínűség és a családnevek összefüggésrendszerére gondolni.

A meglévő, elérhető adattárak mellé kívánczik egy, még nem létező személynév földrajzi adatbázis kategóriája: a keresztnév digitális-térképezhető adatbázisa. Bár a hivatalosan választható utónevek között magas színvonalú online rendszerben²³ böngészhetünk, és az évenkénti keresztnévstatisztikákat (bár csak a leggyakoribb száz névre vonatkozólag) az állami szervek elérhetővé teszik, még nem készült olyan összesítés, amely a teljes népesség vagy az újonnan születettek keresztnevének arányait térbeli megoszlásuk szerint ábrázolná. Úgy vélem, hogy ez a témakör a családnevekhez hasonló figyelmet kapna, és az adatok névszociológiai elemzése a társtudományok szemszögéből is tanulságos volna.

3.2. Helynévföldrajz. Áttérve a helynévkutatás felségterületére, a magyar helynévkutatás hasonló törekvései közül néhány részeredményt ismertethetek. A tágon értelmezett Erdély területéről SZABÓ T. ATTILÁNAK köszönhetően rendelkezünk egyedülállóan nagyszámú adatot tartalmazó történeti helynévtárral. Az ebből létrehozott digitális adatbázis

²² <http://csaladnevatasz.hu/>

²³ <http://corpus.nyttud.hu/utonevportal/>

online felülete, az Erdélyi Helynévtörténeti Adattár²⁴ éppen azért (is) egészült ki interaktív térképes alkalmazással, mert az eredeti gyűjtemény monumentalitása mellé (a történetiségből adódóan) töredékesség is járult: a forrásokból esetlegesen felbukkanó névadatok nem feltétlenül az egyes települési szintű helynévrendszerek leírását szolgálják leginkább, hanem a tágabb, országrésznyi összefüggések feltárását. Példaként talán elég a honlapon is közölt jelenségtérképek hangtani, szóképzési, névszerkezeti témáira utalni. A többrétű felhasználás szempontjából pedig fontos kiemelni, hogy az EHA oldalán nem statikus, sematikus térképeket találunk, hanem a neveket, névbeli jelenségeket a közkeletű (tehát a felhasználó számára is legkönnyebben kezelhető) Google térképre vetítve tanulmányozhatjuk. A térképekre kerülő névadatok elhatárolását több szempontú (települést, megyét, évszámot, és-vagy kapcsolatokat figyelembe vevő) keresőrendszer segíti. A térképi megjelenítés a bennfoglaló névrendszereket megvillantó pontszerű ábrázolás mellett a jelenségek gyakoriságát is jelző, színárnyalatokat felhasználó megoldást is alkalmazza.

A helynevek névföldrajzi szempontú bemutatásában (a személynemekhez hasonlóan) egy átfogó, a teljes nyelvterületre, valamint a történeti és jelenkori névanyagra is kiterjedő adatbázis lenne igazán sokoldalúan használható. Ennek a szinte beláthatatlanul nagyívű vállalkozásnak a kiindulópontja a 2015-ben megindult Magyar Nemzeti Helynévtár²⁵ projekt, amely a korábban kiadott földrajzinév-gyűjtések egységes szempontú adatbázissá formálását és térképes alkalmazással kiegészített közlését tűzte ki céljául. Ez a hatalmas, többmillió névadattár nyilvánvalóan akkor épülhet lendületesen, ha kiemelt, hosszútávú állami támogatásban részesül. Az ötletgazda (főszerző) debreceni magyar nyelv- és történelmi tudományi tanszék és a projekthez csatlakozó számos intézmény rendkívül nehéz feladat elé néz, hiszen az erőforrások megszerzésén túl számos tudományos probléma megoldása is nehezíti a munkát. Jelenleg a legkorábbi magyar helynévanyag és az erdélyi történeti helynévtár adatbázisba illesztésének és sajátos térképi ábrázolásának a tervezése folyik. Eközben prioritásként jelenik meg a határon túli területek helyneveinek integrálása, hiszen ezek a nyelvpolitikai szempontból legveszélyeztetettebbek, és tudományosan a leginkább hiányosan feltártak. Fontos megoldandó kérdést jelent a 60-as, 70-es, 80-as években nagy erővel gyűjtött élőnyelvi (tehát változatokban élő) névanyag publikálásának mikéntje a mai, standardizált névállapottal való összefüggésében. Jelentős kérdéseket vet föl az egykori élőnyelvi névadatokhoz készült térképvázlatok digitális verziójának elkészítése is: vagyis hogy milyen módon pontosíthatók a hajdani, sokszor hevenyészett térképek a mai megjelenítésben (vö. MIKESY 2017, HOFFMANN-TÓTH 2007). Bár a felmerülő és még megoldatlan kérdések száma nagy, úgy vélem, hogy a Magyar Nemzeti Helynévtár projektje nemcsak a névtudomány szempontjából, hanem a társtudományokkal, az oktatással, a kulturális örökség megőrzésével szoros összefüggésben lévő, kulcsfontosságú, nyelvstratégiai jelentőségű vállalkozás, amelynek létrehozása természetesen az állami szervek jóindulatától, akaratától is függ, de elsősorban a névkutató szakemberek felelőssége.

4. Összegzés. Általánosságban, zárszóként azt mondhatjuk, hogy a névadatokhoz való legmodernebb hozzáférés biztosítása, a digitális térképezés technológiájának bölcsészettudományokba való beemelése szimbolikus példája annak, hogy a névtan mennyire látványosan van jelen a korszerű tudományos diskurzusban, és annak is, hogy mennyire képes

²⁴ <http://cha.elte.hu/>

²⁵ <http://mnh.unideb.hu/>

párbeszédben maradni a kapcsolódó területekkel: az oktatással, a közigazgatással, a nyelvpolitikával és úgy általában a közbeszéddel.

Hivatkozott irodalom

- BÖLCSKEI ANDREA 2015. Családnevek névföldrajzi kutatása Nagy-Britanniában. In: VÖRÖS FERENC szerk., *A nyelvföldrajztól a névföldrajzig VI. Határtalan névföldrajz. A 2015. május 28–30-i alsóöri névföldrajzi tanácskozás előadásai*. UMIZ – Imre Samu Nyelvi Intézet, Unterwart/Alsóőr–Budapest. 265–286.
- FÁBIÁN ZSUZSANNA 2010. Az olasz vezetéknévek geolingvisztikai sajátosságai és földrajzi megoszlása. In: VÖRÖS FERENC szerk., *A nyelvföldrajztól a névföldrajzig. A 2010. június 8-i szombathelyi tanácskozás előadásai*. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 234. Magyar Nyelvtudományi Társaság – NyME Savaria Egyetemi Központ, Budapest–Szombathely. 81–92.
- FARKAS TAMÁS 2015. A nemzetközi névkutatás és magyar kapcsolatai. In: FARKAS TAMÁS – SLÍZ MARIANN szerk., *Magyar névkutatás a 21. század elején*. Magyar Nyelvtudományi Társaság – ELTE Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézet, Budapest. 23–47.
- N. FODOR JÁNOS 2014. A történeti személynévföldrajz mint a nyelvföldrajz egyik kutatási területe I. A nyelvföldrajzi módszer a névtani kutatásokban. *Névtani Értesítő* 36: 23–41.
- N. FODOR JÁNOS 2016. A történeti személynévföldrajz mint a nyelvföldrajz egyik kutatási területe II. Névföldrajzi módszer a nyelvjárástani kutatásokban. *Névtani Értesítő* 38: 19–31.
- N. FODOR JÁNOS – F. LÁNCZ ÉVA 2011. A Történeti magyar családnévátlasz előmunkálatairól. *Névtani Értesítő* 33: 175–190.
- N. FODOR JÁNOS – F. LÁNCZ ÉVA ANNA 2014. Rita Heuser – Damaris Nübling – Mirjam Schmuck szerk.: *Familiennamengeographie. Ergebnisse und Perspektiven europäischer Forschung* [Családnévföldrajz. Az európai kutatás eredményei és perspektívái]. *Névtani Értesítő* 36: 224–228.
- HOFFMANN ISTVÁN – TÓTH VALÉRIA 2017. Mi is a Magyar Nemzeti Helynévtár célja és feladata? *Névtani Értesítő* 39: 169–182.
- MIKESY GÁBOR 2017. A Magyar Nemzeti Helynévtárról. A koncepció és a megvalósulás problémái. *Névtani Értesítő* 39: 155–167.
- SZABÓ PANNA 2018. A névföldrajzi kutatások magyar eredményeiből. *Magyar Nyelv* 114: 482–490. <https://doi.org/10.18349/magyarnyelv.2018.4.482>
- VÖRÖS FERENC 2010a. *Családnevek térképlapjainak nyelvföldrajzi vallomása*. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 235. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest.
- VÖRÖS FERENC 2010b. Mutatvány a mai magyar családnévátlasz előmunkálataiból. *Magyar Nyelv* 106: 159–169, 308–322.
- VÖRÖS FERENC 2017. *Kárpát-medencei történeti családnévátlasz*. Kalligram, Dunaszerdahely–Budapest–Pozsony.

BÁRTH M. JÁNOS

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3389-7558>

ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar

**JÁNOS BÁRTH M., Online European name-geographic research
and digital databases. An international overview**

This paper aims to provide an overview of public online databases that show the geographical distribution of surnames or place names in European languages. Such repositories contain primarily surnames as these are of interest outside scientific research as well. The paper categorizes and describes the websites (French, Italian, Dutch, Finnish, etc.) based on their functions and search options, including the limited (paywalled) data repositories. In a separate section, the project of the German surname atlas and digital surname dictionary is detailed, as it also presents the geographical distribution of surnames and its structure and elaboration can serve as an example for Hungarian research. The Swiss online toponymic database is described in detail of the fewer, scientific toponymic databases. Finally, a selection of the results of Hungarian surname and place name geography is offered, mainly by reviewing the online access and practical functions of available databases, and by presenting possible future plans and possibilities.